

ZAVIČAJ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 59
Godina XXX
Maj, 2025.
[str. 203-210]

© Monos 2025

Film u Gračanici
1950.–1988.

Kasim Kamo Kusturica

(sjećanja)

Članak kojeg objavljujemo nastao je prije više od 30 godina, iz pera Kasima Kame Kusturice (1936.-2021.), dugogodišnjeg upravnika Kina "Ozren" u Gračanici. Autor u njemu iznosi osnovne podatke o pojavi i razvoju kino-djelatnosti u Gračanici, s posebnim naglaskom na period socijalističke Jugoslavije. Članak je prvobitno napisan u oktobru 1983. godine, a dorađen u februaru 1989. godine. Za širu čitalačku publiku objavljuje se po prvi put, uz redakcijski predgovor i napomene.

Ključne riječi: Gračanica, Kasim Kusturica, kino, kinofikacija Narodni univerzitet

Redakcijski predgovor:

Kasim Kamo Kusturica (1936.–2021.) bio je dugogodišnji upravnik Kina u Gračanici, koje je nekada nosilo ime "Ozren", a djelovalo je pri Narodnom univerzitetu u Gračanici. U kinu i oko kina počeo je raditi još kao dječak, uz starijeg brata Bajru Kusturicu, a u gračaničkom kinu dočekaao je i penziju. Kao neposredni svjedok povijesti i razvoja bioskopa i kino-djelatnosti u Gračanici u vrijeme socijalističke Jugoslavije, Kasim Kusturica je u oktobru 1983. godine napisao kraći članak pod naslovom "Film u Gračanici 1950 – 1983. (sjećanja)".¹

1 Kasim Kusturica, dugogodišnji kinooperater i rukovodilac gračaničkog kina, rođen je 12. 2. 1936. u Trebinju. Kusturice, inače, vode porijeklo iz sela Plana, nedaleko od Bileće. Kasimov otac Hasan doselio je po službenoj dužnosti sa višečlanom porodicom iz Trebinja u Gračanicu, 1941. godine. Sa suprugom Vehibom (rođena Priganica) imao je sedmoro djece: Šukriju (zv. Šućro), Bajru, Šaćira (zv. Šako), Kasima (zv. Kamo), Raziju, Rašida (zv. Ako) i Fadila (zv. Fado). Svi su završili zanate (mahom elektro i radio tehniku, neki obućarstvo i dr.). Tako je i Kasim po doseljenu porodice u Gračanicu, završio

Navedene godine, naime, javila se ideja da se sa redovnim prikazivanjem filmskih projekcija otpočne i u zgradi Novog Doma kulture (današnja zgrada Bosanskog kulturnog centra) – u velikoj sali. Ali i prije toga, već negdje od 1980. godine, a možda nešto i ranije, u toj sali izvršene su tehničke dorade (za instaliranje kinoprojektora, filmskog platna i druge opreme) i počele prikazivati za publiku samo premijerne predstave nekih značajnijih filmova (dosta rijetko, po nekoliko godišnje), S obzirom da je ta sala bila namijenjena prvenstveno za pozorišne i koncertne predstave, dok je izgradnja savremene kino-dvorane bila predviđena u okviru nikad realizirane III. faze Doma kulture – stanoviti su društveno-politički faktori u opštini iskazivali veliku odbojnost prema toj ideji, koja je ipak realizirana, krajem 1983. godine. Čini se da je i ovaj Kusturicin članak bio usmjeren upravo da se takvima objasni tradicija i kulturni značaj kina u Gračanici. U godinama koje su uslijedile, pak, zbog novonastale teške ekonomske krize u Jugoslaviji, svima je postalo jasno da će se na izgradnju III. faze i kino-sale čekati još

dugo – tako da se i gračaničko Kino definitivno preselilo u Novi Dom kulture i njegovu veliku salu.

Već pred zasluženu penziju, Kasim Kamo Kusturica se vratio svom rukopisu, ostavivši dorađenu, neznatno izmijenjenu verziju, datiranu u februar 1989. godine. I taj članak ostao je u rukopisu, kao neka vrsta separata koji je, umnožen u više primjeraka, “kružio” unutar Ustanove, a vjerovatno i drugih organa i tijela društveno-političkih organizacija (koje su, “u onaj vakat”, iskazivale dosta više interesa za kulturu i kulturnu baštinu nego li je to danas slučaj).

Kino Gračanica je, pak, s ljudima koji su naslijedili Kasima Kamu Kusturicu – prije svega, Ibrahimom Žunićem, upravnikom, kao i Zdenom Popovićem, kino-operaterom (koji će kasnije prijeći za tehničara u Radio Gračanici) – uspješno je nastavilo rad, čak i u najtežim vremenima rata i agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992.-1995.). Kasnije, poslije završetka rata, gračaničko Kino – djelujući u okviru Javne ustanove za kulturu i informisanje “Bosanski kulturni centar” Gračanica

---

osnovnu školu i zanat u Gračanici, gdje je 1959. godine zasnovao brak i porodicu sa Mukadesom, zv. Murta Kapidžić iz Bileće, sa kojom je dobio kćerku Aidu. Još kao učenik, na zanatu elektro struke, 1952. godine, zanimao se za kino, da bi poslije završene stručne obuke i sticanja certifikata iz kino-tehnike u Beogradu dobio stalni posao kinoaparatera u gračaničkom kinu, gdje je upravnik bio njegov stariji brat Bajro, takođe kinooperater. Nakon Bajrinog definitivnog odlaska u Zagreb, 1962., gdje takođe nastavlja posao u kinodistribuciji, Kasim je postavljen za upravnika kina. Kino je u to vrijeme imalo status samostalne ustanove. Naredne godine ulazi u sastav Narodnog univerziteta i nastavlja sa radom u statusu radne jedinice. Filmovi su se dugi niz godina prikazivali u staroj zgradi kod sahat kule, jedno vrijeme i poslije izgradnje novog Doma kulture. Kasim Kusturica ostaje rukovodilac te radne jedinice, odnosno upravnik Kina sve do odlaska u mirovninu, godinu dvije prije posljednjeg rata. U međuvremenu, od 1969. godine, nakon osnivanja Radio Gračanice, koja je takođe bila u sastavu Narodnog univerziteta, jedno vrijeme obavljao je honorarno i poslove tehničara. Inače, bio je zaljubljenik filma, vrlo vrijedan i pedantan u poslu, lijepih manira i naravi. Zahvaljujući njegovom angažovanju, kao i umješnosti i vezama njegovog brata Bajre, Gračanica je godinama dobijala najbolje svjetske i domaće filmove, mnogo prije većih gradskih centara i po tome bila poznata u široj okolini. Kasim Kusturica je umro 7. a ukopan 8. 4. 2021. u mjesnom greblju Režići. (Redakcijska bilješka po kazivanju kćerke Aide)

(ustanove koja je naslijedila nekadašnji Narodni univerzitet) – bilo je među prvim aktiviranim bioskopima i među najaktivnijim u zemlji. Koncem 1990-tih i na početku novoga, XXI. stoljeća, najnoviji filmovi najvećih i najpoznatijih svjetskih produkcija prikazivali su se u Gračanici – odmah poslije Sarajeva ili čak uporedo sa projekcijama u glavnom gradu, prije nego u Tuzli, Zenici i ostalim regionalnim centrima. Gračanička publika je, isto tako, prva u Bosni i Hercegovini gledala filmove iz selekcije Sarajevo Film Festivala – odmah poslije njihovog prikazivanja u bosansko-hercegovačkoj prijestolnici.

Nažalost, ta vremena su odavno prošla. Kino Gračanica još uvijek formalno egzistira u okviru Bosanskog kulturnog centra, kao jedna od organizaciono-radnih jedinica, ali nekoć najmodernija kino oprema odavno je zastarjela i s njom se ne mogu prikazivati filmovi u savremenim filmskim formatima. Već godinama, kino u okviru BKC Gračanica djeluje uz pomoć partnerskih firmi, odnosno distributera, iznajmljujući tehničku opremu na kojoj se prikazuju filmovi u savremenom formatu. Za nabavku savremene opreme za kino-projekcije – koja zahtijeva ulaganja u šestocifrenom iznosu – Grad Gračanica, kao osnivač i finansijer J.U. “Bosanski kulturni centar”, do sada nije iskazao nikakav osobit interes. Potkraj aprila 2025. go-

dine, javno je objavljeno skoro otvorenje novoga, najsavremenijeg CineStar multipleks kina Gračanica – koje se gradi u okviru tržno-poslovnog kompleksa “Bingo City Center” Gračanica. Ovo kino, realno je očekivati, stavit će tačku na svu priču o istinskoj obnovi Kina Gračanica u okviru J.U. Bosanski kulturni centar.

Gračaničko kino će, tako, nastaviti egzistirati samo kao jedna od pojava i činjenica u bogatoj kulturnoj historiji ovoga grada.

U želji da se ta historija sačuva i da sjećanje na nekadašnju slavu Kina Gračanica ne izbljedi – odlučili smo da objavimo rukopisni članak rahmetli Kasima Kame Kusturice, verziju iz februara 1989. godine – dakle, prije više od tri i pol desetljeća. Time i na ovaj način oživljavamo sjećanje i iskazujemo zahvalnost dvojici najzaslužnijih “kindžija” Gračanice – dvojici braće Kusturica; starijem Bajri i mlađem Kasimu, zv. Kami.

Tekst je prenesen u originalu, kako je autor pisao. Na svega par mjesta ispravljene su očigledne pogreške u unosu teksta i umetnuti nedostajući dijakritički znaci. Sve napomene u fusnotama su redakcijske.

Čitatelju napominjemo da tekst odražava duh vremena u kome je nastao i da, s tim u vezi, treba imati razumijevanja.

(Redakcija)

“...Film je jedno od najutjecajnijih sredstava moderne komunikacije i, prema tome, njegova društvena, vaspitna i obrazovna uloga neosporno je velika...”

TITO

(iz intervjua uredniku “Filmske kulture”
29. jula 1977. god.)

Filmska prikazivačka djelatnost ima svoje početne korake i razvoj, uostalom kao i svaka druga djelatnost i otkriće ljudskog uma. U početku se, u svjetskim razmjerama susrećemo sa raznim nazivima, od Megaskopa (1770. g.) preko Fantaskopa, Stroboskopa, Bioskopa, Cinagrafa, Elaktroskopa i mnogih drugih, do Kinematografa, u zadnjoj deceniji prošlog vijeka, naziva koji sve do danas ostaje u svijetu, najviše i najčešće korišten za najmlađu umjetnost. Iza svakog naziva se krije jedna faza, ili njen dio, u razvoju nove vještine, novog načina dokumentarnog i umjetničkog izražavanja, koji je na samom početku dvadesetog vijeka uspio, u do tada neviđenim razmjerama i sa neviđenom brzinom, zaokupiti milionsku ljudsku masu svih slojeva, svih vrsta obrazovanja i svih dobi starosti.

Ni jedna umjetnost do tada nije uspjela u kraćem vremenu da utiče na ljude takvom snagom kao što je to učinio film. Vrlo je kratko vremensko razdoblje između prvih projekcija, odvojenih, nepovezanih, sada možemo reći

primitivnih, do projekcija na kojima vidimo kretnju, određenu radnju, a ubrzo iza toga i čitave nizove radnji koje su kao cjelina predstavljale cjelovito djelo i bile dokumentarni odraz stvarnog života ili pak odraz misaonog stvaralaštva autora određenog djela.

Sa prvom filmskom projekcijom u Gračanici se susrećemo 1937., sedam godina kasnije kada je Gračanica dobila električno osvjtljenje, pošto je bioskop bio smješten u istoj zgradi u kojoj i Narodna biblioteka koju su osnovali Dr. Mustafa Kamarić i Hajrudin Bujukalić uz pomoć napredne školske i zanatske omladine.

Bioskop je u toku rata povremeno radio, a među prvim radnicima koji su radili na organizovanju filmskih predstava, vođenju poslovanja, prikazivanju filmova i td. bili su Sakib Džinić, Zaim Kamarić, Mustafa Rešidbegović, Mehmed Žunić (Plećo) i drugi. Svakako, najveće zasluge za osnivanje bioskopa, nabavci kino-aparature (Erneman I) i nabavci filmova i dr. pripadaju Dr. Mustafi Kamariću. Pored pomenutih drugova koji su radili u toku rata u bioskopu u Gračanici kao najmlađi dječak je i Kusturica Bajro.

Kino-aparatura sa kojom se vršilo prikazivanje filmova u to vrijeme je bila njemačke proizvodnje (Erneman I),² i sa njom se radilo sve do 1951. godine kada

2 U obje verzije rukopisa (iz 1983. i 1989.) pored ove rečenice na margini je dodata bilješka: “bez tona / kasnije”: nejasno je kako je rečenica trebala da glasi, vjerovatno: “Kino-aparatura sa kojom se vršilo prikazivanje filmova u to vrijeme je bila bez tona, [a] kasnije njemačke proizvodnje (Erneman I)...”. Iz nekih drugih izvora zna se da je kino pri Narodnoj biblioteci u Gračanici u početku prikazivalo filmove bez tona, a poslije sa tonom; također, projektori “Ernemann I” mogli su se uz nekoliko dodataka osposobiti za prikazivanje tonskih filmova – v. o tome: Edin Šaković, *Osnivanje i djelovanje Narodne biblioteke u Gračanici*, Gračanički glasnik, god. XXIX, br. 58, str. 81 (nap. prir.).

su kupljeni novi domaći kino-uređaji, proizvodnje “ISKRA” iz Kranja.

Filmovi su se nabavljali iz Beograda, a obezbjeđivao ih je Dr. Mustafa Kamarić uz pomoć druga Šatara Bogdana, koji je do prije nekoliko godina bio zaposlen u “Morava filmu” u Beogradu. Bili su to filmovi mađarske, njemačke, američke proizvodnje sa poznatim glumcima kao što su Greta Garbo, Robert Tajlor i drugi.

Poslije rata bioskop radi u istoj zgradi u kojoj se nalazio do 1986. g., sa veoma malim brojem sjedišta (obične drvene klupe), jednim kino-projektorom i veoma malim ekranom. Filmovi koji su se tada prikazivali bili su uglavnom ruske proizvodnje. Po svojoj tematici bili su to ratni filmovi ili bajke za djecu. Najveći broj ruskih filmova nalazio se na programu bioskopa “Ozren” do 1948. godine kada se prestaje sa prikazivanjem ruskih filmova, i u jugoslovenskim bioskopima sve više počinju da se prikazuju filmovi zapadnih zemalja, a najviše američkih.

Odmah poslije oslobođenja Gračanice 1945.-1946. godine u bioskopu “Ozren” profesionalno radi Bajro Kusturica, a poslije toga kao volonteri sa kino-aparaturom su radili Šuša Ševal, Mustafa Salihefendić, Ibrahim Avdić, Džemal Sarajlić i drugi. Bajro Kusturica u međuvremenu odlazi na dužnost rukovodioca bioskopa “Partizan” u Doboju gdje ostaje sve do 1949. god. kada odlazi u JNA. Pomenuti drugovi koji su radili kao volonteri zadržali su se na tim stručnim

poslovima sa kino-aparaturom do 1949. god. Te godine u Gračanicu dolazi Kemer Jovan, porijeklom iz SAP Vojvodine. Kemer je radio kao kino-operater. Zbog svoje male visine djeca su ga zvala “Funzi”.

U to vrijeme filmovi su lako zapaljivi tz. “nitro filmovi”, pa je posao kino-operatera bio veoma opasan i požar se mogao lahko prouzrokovati. Kemer se nije dugo zadržao na tim poslovima, napušta Gračanicu i odlazi u Apatin. U bioskop dolaze novi ljudi koje postavlja Sreski narodni odbor (1950. god.). Za upravnika bioskopa se imenuje Muhamed Rešidbegović, a Ismet Rešidbegović preuzima sve poslove oko kino-tehničkih uređaja. Muhamed se nalazio na dužnosti upravnika veoma kratko i poslije njegovog odlaska te poslove preuzima Asim Šaković iz Gračanice. Asim Šaković se zadržao nešto duže tj. do 1952. godine, kada se iz JNA vraća Bajro Kusturica i postavlja za upravnika bioskopa. Sa Ismetom Rešidbegovićem 1950/51. godine je počeo raditi u bioskopu “Ozren” i Kasim Kusturica, najprije u svojstvu učenika. Ismet je obavljao te poslove do 1958/59. god., a zatim odlazi na novu dužnost u prosvjetu. Bajro Kusturica, krajem 1962. god. takođe napušta dužnost upravnika bioskopa u Gračanici i odlazi u “Kinematograf” u Zagreb.

Period od 1950. do 1955. godine karakterističan je što se repertoar filmova vršio centralistički, određivao je i raspodjelu vršio Komitet za kinematografiju

NR BiH. Svakog mjeseca se moglo prikazati oko desetak filmova, a početkom svakog mjeseca se dostavljao program filmova koji će se prikazivati u Gračanici.

Razvoj domaćeg filma u tom periodu bio je u začetku. Pored "SLAVICE", prvog domaćeg poslijeratnog filma, građani Gračanice vidjeli su "MAJORA BAUKA", "ŽIVJET ĆE OVAJ NAROD", "BARBA ŽVANE", "KRVAVI PUT" i druge filmove. Domaći film postiže sve veći uspon i 1953. godine u Puli, danas najvećem filmskom gledalištu u svijetu, održava se Prvi Festival domaćeg igranog filma. Bio je to festival sa malim brojem snimljenih filmova. Danas proizvodnja domaćih filmova kreće se oko 30 i skoro svi se prikazuju na Festivalu u Puli, kako bi zvanični žiri i žiri publike dao svoju ocjenu za njihov kvalitet.

Reklama i propaganda bioskopskog repertoara vršila se pisanjem (ručno) plakata, kao i putem razglasne stanice koja je osnovana 1949. god. Odziv gledalaca na filmske predstave bio je masovan i tražila se ulaznica više.

Kino-tehnička sredstva sa kojima je bioskop raspolagao u tom periodu bila su veoma zastarjela. Radilo se sa jednim kino-projektorom, pa se nakon svakog završenog čina (rolne sa filmom) morala praviti pauza. Međutim, 1951. god. Sreški Odbor u Gračanici donosi odluku o kupovini novih kino-uređaja, pa Ismet Rešidbegović i Kasim Kusturica odlaze

sa teretnim vozilom radi kupovine novih aparatura. Gračanica dobija nove, prve, "ISKRINE" kino-projektore N-P-1 sa savremenom opremom.

Poslije rata, a i kasnije Bioskop je bio jedina institucija koja je građanima i radnim ljudima naše opštine pružala kulturno-zabavne sadržaje. Bisokopi u našoj zemlji, a i u svijetu registruju svake godine sve veći broj gledalaca i on raste sve do prodiranja televizije i prikazivanja filmova na njoj.³ Međutim, razvoj kinofikacije u našoj republici, pa i na našoj opštini postaje sve intenzivniji i u programima Narodnog univerziteta i Samoupravne interesne zajednice za kulturu zauzima prioritarno mjesto.

Putem Pokretnog bioskopa, koji se nalazio u sastavu Centra za obrazovanje stanovništva na selu, organizuju se filmske predstave iz oblasti zdravstvenog prosvjećivanja, poljoprivredne proizvodnje, stočarstva i td.⁴

Film postaje veoma značajno sredstvo obrazovanja stanovništva. Osim filmova ove vrste, mještani sela gledali su i igrane filmove. Posebno su interesantni domaći filmovi iz NOB-e. Za filmove sa tom tematikom organizuju se i kolektivne predstave za učenike škola i radnih organizacija. Prema podacima najgledaniji domaći ratni film je "KOZARA", a "DESANT NA DRVAR" u Gračanici je vidjelo oko šest hiljada posjetilaca.

3 U prvobitnoj verziji rukopisa (iz 1983.) stoji: "...sve do prodiranja televizije u našu zemlju početkom 1960-tih godina, kada nastaje opadanje zbig sve veće ekspanzije televizije i prikazivanja filmova na njoj."

4 Oširnije o tome u: Omer Hamzić, Značaj osnivanja i doprinosa Narodnog univerziteta općem prosvjećivanju i kulturnom uzdizanju naroda na širem području Gračanice, *Gračanički glasnik*, br. 48/24, Gračanica, 2019., str. 33 – 55

Bivša sala Bioskopa “Ozren”, pored filmskih predstava, služila je i za odražavanje skupova građana Gračanice. U njoj su se održavali Zborovi građana, sjednice Skupštine opštine, priredbe KUD-a “Adem Alić”, koncerti, predavanja, roditeljski sastanci, a u akciji skidanja zara i feredže 1951. godine održan je skup građana i tom prilikom veliki broj žena, prije usvojenog Zakona, dobrovoljno je skinulo zar. Poslije tog skupa, žene, muslimanke, masovno skidaju zar i oslobađaju se te vjekovne zaostalosti.

Bioskopska sala se kao i ostale prostorije često renovirala i proširivala. Raspolagala je sa 260 stolica i godišnje je prolazilo 80 do 100 hiljada gledalaca. Zastario namještaj, skučen prostor, sve veći standard građana, uticali su da se počne razmišljati o boljim uslovima prikazivanja filmova, pa se decembra mjeseca 1983. god. u novom Domu kulture otpočelo povremeno vršiti prikazivanje filmova. Bili su to filmovi vrhunskih umjetničkih kvaliteta, Revije i filmovi sa FEST-a. Međutim, pošto je zgrada Bioskopa već ranije prodana RO “Bo-

sna” u Gračanici, Bioskop je 1986. god. napustio staru zgradu i definitivno uselio u Dom kulture. Preseljenjem u nove prostore stvoreni su bolji uslovi za bioskopske gledaoce. Krajem 1988. godine, RO Centar za kulturu informisanje i obrazovanje izvršila je kupovinu nove ton filmske tehnike Dolbi-stereo ozvučenja, i pitanje razumljivosti tona u sali riješila na najsavremeniji način i visok kvalitet reprodukcije.

Bioskop “Ozren” je ostvario dobru poslovnu saradnju sa svim organizacijama koje se bave kupovinom i prometom filmova, kao i radnim organizacijama za prikazivanje filmova. Zahvaljujući takvoj saradnji mještani Gračanice imaju priliku da vide najnovije domaće i strane filmove. Nije rijedak slučaj da se na repertoaru “nađu” i premijerni filmovi koji se po prvi put prikazuju u Jugoslaviji. Takvu saradnju treba i dalje razvijati jer ona doprinosi još boljem radu i kvalitetu repertoara i razvoju reproduktivne kinematografije uopšte.

Gračanica, februar 1989.

Kusturica Kasim

SUMMARY

FILM IN GRAČANICA 1950 – 1988 (MEMORIES)

The article we are publishing was written more than 30 years ago by Kasim Kamo Kusturica (1936–2021), long-time manager of the “Ozren” Cinema in Gračanica. In it, the author presents basic information about the emergence and development of cinema activity in Gračanica, with particular emphasis on the period of socialist Yugoslavia. The article was originally written in October 1983 and revised in February 1989. It is being published for the first time for a wider readership, with an editorial foreword and notes.

Krčki most